

POGOVOR

Godine 1726. Džonatan Svift zamislio je mašinu za pisanje pomoću koje „najneukija osoba, po razumnoj ceni i uz malo fizičkog rada, može pisati knjige o filozofiji, poeziji, politici, zakonima, matematici i teologiji, bez ikakve pomoći genija ili naučnih studija“.¹ Opisao je tu primitivnu mašinu u čijoj je osnovi mreža u koju je upisna svaka reč koja postoji u engleskom jeziku. Okretanjem nekoliko ručica, mreža bi se malo pomerila i nasumične grupe polurazumnih reči bi se posložile. Ako biste ih ponovo okrenuli ova sprava bi izbacila još jednu grupu besmislica. Rečenice dobijene na ovaj način prepisivači su slagali u tabake koje je, poput delova džinovske slagalice, trebalo uklopiti u nastojanje da se obnovi engleski jezik od nule, iako ga je ispisala mašina. Vrhunac ove Sviftove dosetke bila je, naravno, tvrdnja da je engleski jezik sasvim dobar onakav kakav jeste i da ga rekonstrukcija nekom mašinom ne bi mogla poboljšati. To je naglašena satira našeg slepog poverenja u transformacioni potencijal tehnologije, čak i ako je u mnogim slučajevima to prava ludost. Ipak, isto tako je moguće posmatrati ovaj Sviftov predlog kao čin nekreativnog pisanja, naročito kada se stavi u kontekst prepisivanja *Don Kihota* Pjera Menara ili prekucavanja romana *Na putu* Sajmona Morisa.

Zamišljam kako neko danas rekonstruiše Sviftovu mašinu, obnavlja engleski jezik od nule i objavljuje knjigu koja je rezultat nekreativnog pisanja. Bio bi to bogat projekat, nešto slično ULIPO vežbama – „Obnovite engleski jezik od početka pomoću 26 slova na ručno napravljenoj mreži 20 x 20“. Ipak, lekcija se ne bi toliko razlikovala od Sviftove; u 2010. engleski jezik i dalje funkcioniše dobro takav kakav je. Da li bi ga ručno rekonstruisanje stvarno popravilo ili bi to bilo vežbanje nostalgije, podsećanje na vremena kada su reprodukcija i mimesis predstavljali jako naporan rad? Ali na kraju, verovatno bismo rekli, zašto se mučiti, ako računar to može bolje?

Godine 1984. programer Bil Čejmberlin zaista je pokušao da uradi nešto bolje kada je objavio *The Policeman's Beard Is Half Constructed*, prvu knjigu na engleskom jeziku koju je u potpunosti napisao računar RACTER. Poput Sviftove mašine, i RACTER je izmislio savršeno dobru toplu vodu s nimalo impresivnim rezultatima. Osnovne rečenice koje je RACTER smislio bile su krute, iscepkane i nadrealistički obojene: „Mnogi besni psihijatri podstiču umornog mesara. Mesar je iznuren i umoran jer je sekao meso, odreske i jagnjetinu satima i nedeljama.“²

Ili je izbacio laku romantičnu sajberrimu: „Razmišljam sam dok si ulazila u sobu kako se upravo sada prepređeno manifestuju tvoji zahtevi. Ovde se nalazimo, nosom u nos kao i

¹ Jonathan Swift, *Gulliver's Travels*, 1726. Project Gutenberg eBook #829, <http://www.gutenberg.org/files/829/829-h/829-h.htm>; pristupljeno 22. avgusta 2010.

² Bill Chamberlain (1984), *The Policeman's Beard Is Half Constructed*, UbuWeb, Warner Books, ISBN 0-446-38051-2, <http://www.ubu.com/historical/racter/index.html>; accessed August 22, 2010.

pre, i razmatramo stvari na spektakularan način, način koji nisu ispričali ni moji lični menadžeri.”³

Da budem iskren, to što je sam računar uspeo da napiše razumljivu prozu bio je zaista izuzetan podvig, bez obzira na njen kvalitet. Čejmberlin objašnjava kako je RACTER programiran: Racter, koji je napisan u programu BASIC... menja i pravilne i nepravilne glagole, ispisuje i jedninu i pravilnu i nepravilnu množinu imenica, pamti rod imenica i može dodeliti promenljiv status nasumično izabranim „stvarima”. Ove stvari mogu biti pojedinačne reči, različite vrste zavisnih i nezavisnih rečenica, skup paragrafa pa čak i čitave priče... Programer je u značajnoj meri isključen iz specifičnog oblika krajnjeg proizvoda koji daje sistem. Ovaj krajnji proizvod više nije unapred programiran oblik. Naprotiv, računar oblikuje vlastiti proizvod.⁴

U uvodu knjige, Čejmberlin, zvučeći prilično kao Swift, navodi: „Činjenica da nam računar mora nekako preneti svoje aktivnosti, i to često radi uz pomoć programiranih smernica na engleskom jeziku, ukazuje na mogućnost da bismo mogli da napravimo program koji bi računaru omogućio da se snađe sa običnim jezikom sam. Specifičnosti komunikacije u ovom slučaju ne bi bile toliko značajne koliko činjenica da računar zapravo prenosi nešto. Drugim rečima, ono što računar kaže bilo bi manje važno od toga da li to kaže ispravno.”⁵

Najveći problem RACTER-a je taj što je radio u vakuumu bez ikakve interakcije ili povratnih informacija. Čejmberlin je unosio u njega perforirane kartice, a računar mu je kreirao polurazumljive gluposti. RACTER je ono što bi Marsel Dišan nazvao „mašina samac”, nezavistan onanistički entitet koji govori samom sebi, nesposoban za međusobnu, reproduktivnu ili čak mimetičku interakciju s drugim korisnicima ili mašinama koji bi mogli da mu pomognu u poboljšanju književne proizvodnje. Takvo je bilo stanje neumreženog računara i prvobitne nauke o programiranju 1984. Danas, naravno, računari neprekidno šalju upite i međusobno komuniciraju putem interneta, pomažući jedni drugima da postanu sve inteligentniji i efikasniji. Premda težimo da se fokusiramo na ogromnu količinu društvenog umrežavanja ljudi, veći deo razgovora putem mreža podrazumeva mašine koje međusobno razgovaraju, izbacujući „mračne podatke”, kodove koje nikad ne vidimo. U avgustu 2010. došlo je do prekretnice kada je više nehumanih objekata registrovanih od strane firmi AT & T i Verizon dospelo na mrežu, u većem broju nego što su to učinili novi ljudski korisnici u prethodnom tromesečju.⁶ Ova odavno predviđena situacija postavila je temelj za sledeću fazu na webu, nazvanu „internet stvari”, gde mehanička interakcija daleko nadmašuje aktivnost koju obavljaju ljudi na mrežama. Na primer, ako se sušilica malo poremeti, podaci se bežično šalju na server, koji istog trenutka interveniše i sušilica se popravlja u skladu s tim. Takvi upiti upućuju se svakih nekoliko sekundi i zbog toga ćemo

³ *Ibid.*

⁴ *Ibid.*; pristupljeno 1. oktobra 2010.

⁵ *Ibid.*; pristupljeno 22. avgusta 2010.

⁶ Marshall Kirkpatrick, „Objects Outpace New Human Subscribers to AT&T, Verizon”, http://www.readwriteweb.com/archives/objects_outpace_new_human_subscribers_to_att_veriz.php; pristupljeno 19. avgusta 2010.

doživeti još jednu eksploziju podataka, budući da milijarde senzora i drugih ulaznih i izlaznih podataka prenose eksabajtove novih podataka na veb.⁷

Na prvi pogled, armija frižidera i mašina za pranje sudova koji šalju poruke na server možda ne bi imale velik uticaj na književnost, ali kada ih posmatramo kroz objektiv upravljanja informacijama i nekreativno pisanje – imajte na umu da su kilometri i kilometri koda zapravo alfanumerički jezik, identični materijal koji je Šekspir koristio – te mašine su tek nekoliko koraka udaljene od toga da budu programirane za književnu produkciju, i pisanje literature čitljive samo drugim mašinama. I kao rezultat međusobnog umrežavanja, njihov povratni mehanizam stvoriće sofisticirani književni diskurs koji se neprekidno razvija, koji će ne samo biti nevidljiv ljudskim očima, već i zaobići sve ljude. Kristijan Bek to naziva *Robopoetika*, stanje u kome „uključenost autora u produkciju književnosti odsad postaje samovoljno”. On pita: „Zašto zaposliti pesnika da napiše pesmu kada se pesma zapravo može napisati sama?”⁸ Naučna fantastika spremna je da postane stvarnost, ako se dogodi ono što Bek predviđa da će se desiti sa književnošću u budućnosti:

Verovatno smo prva generacija pesnika koji sa razlogom mogu očekivati da pišu književnost za mehaničku publiku veštački inteligentnih. Nije li to očigledno već našim prisustvom na konferencijama o digitalnoj poetici gde pesnici sutrašnjice počinju da liče na programere, oduševljene, ne zato što mogu da napišu sjajne pesme, već zato što mogu od reči da naprave bespilotnu letelicu koja će onda za nas pisati sjajne pesme? Ako poeziji već nedostaje značajna čitalačka publika među našom čovekolikom populacijom, šta možemo da izgubimo ako pišemo poeziju za robotičku kulturu koja će neizbežno preuzeti našu? Ako želimo da sprovedemo čin poetske inovacije u doba formalne iscrpljenosti, možda ćemo morati da razmotrimo dosad nezamislivu, ali ipak zabranjenu mogućnost: pisanje poezije za neljudske čitaoce koji još ne postoje jer takvi vanzemaljci, klonovi, ili roboti još nisu evoluirali da je čitaju.⁹

Nije samo Bek taj koji odbacuje kraj književnosti koju stvaraju ljudi. Suzan Blekmor, istoričarka genetike, beleži evolucionni scenario, govoreći nam da su nas mašine i njihova sposobnost da prenose informacije već potisnuli. Ovu novu etapu naziva trećim replikatorom tvrdeći da je „prvi replikator bio gen – osnova biološke evolucije. Drugi je bio meme – temelj kulturne evolucije. Verujem da ono što sada vidimo, u velikoj tehnološkoj eksploziji, jeste rađanje trećeg evolucionog procesa... Postoji nova vrsta informacija: elektronski obrađene binarne informacije, a ne meme. Postoji i nova vrsta kopirnih mašina: računari i

⁷ Richard MacManus, “Beyond Social: Read/Write in the Era of Internet of Things”, ReadWriteWeb, http://www.readwriteweb.com/archives/beyond_social_web_internet_of_things.php; pristupljeno 22. avgusta 2010.

⁸ Christian Bök, “The Piecemeal Bard Is Deconstructed: Notes Toward a Potential Robopoetics”, Object 10: Cyberpoetics (2002), http://ubu.com/papers/object/03_bok.pdf; pristupljeno 19. juna 2009. Ovaj pogovor se umnogome zasniva na Bekovom delu koje svoja zapažanja o robopoetici predstavlja daleko elegantnije nego što ću ja ikada moći. Bek je daleko optimističniji od mene, ali njegov rad na ovom polju, naročito sa poslednjim projektom genoma, dovoljno je ubedljiv da natera bilo kog skeptika da razmisli o svom položaju.

⁹ *Ibid.*

serveri, a ne mozak".¹⁰ Ona ih naziva *teme* (tehnoške meme), digitalne informacije koje mašine čuvaju, kopiraju i selektuju. Budućnost ne izgleda obećavajuće za nas kao kreativne entitete. Blekmor kaže: „Ljudi vole da o sebi misle da su dizajneri, kreatori i kontrolori ovog novonastajućeg sveta, ali su u stvari samo odskočna daska replikatorima.” Slušajući ove scenarije, u kom god pravcu da krenemo, čini se, da su ga već preuzele mašine, gurajući nas ljude na rubove. Ali šta je sa čitaocima? Kad se čovek ukloni sa slike, čitalac počinje da preuzima identičnu ulogu kao nekreativni pisac: prenošenje informacija s jednog na drugo mesto. Razmislite o načinu na koji „čitate” veb: raščlanjujete ga, sortirate, čuvate, prosleđujete, objavljujete ga na kanalima, tvitujete i retvitujete. Vi radite više od jednostavnog „čitanja”. Konačno, dugo teorizovano ujednačavanje uloga ostvareno je tamo gde čitalac postaje pisac i obratno.

Ali čekajte. Evo me, izvlačim izvorne misli o neoriginalnosti da bih vama, drugom ljudskom biću, preneo informacije o budućnosti književnosti. Iako bi ova knjiga mogla biti dostupna i u elektronskom obliku, jedva čekam da mi u ruke dođe verzija u papirnom obliku, jer tako imam utisak da je „prava”. Kakva ironija. Čini se da je mnogo toga o čemu sam raspravljao na ovim stranicama, u poređenju sa Blekmorovom i Bekom, ili „internet stvarima”, podstaknuto jednostavnim i ljudskim pobudama (ljudi umnožavaju knjige, ljudi cene gramatičke knjige, ali ljudi i zapisuju sve što pročitaju tokom godine, itd.). Zbog njihovih predviđanja osećam se tako staromodnim. Ja sam deo međugeneracije, odgajane na starim medijima, a ipak zaljubljen i uronjen u nove. Mlađa generacija prihvata ovakvo stanje kao samo još jedan deo sveta: mešaju uljane boje dok fotošopiraju i lutaju buvljaci-ma u potrazi sa starim vinilima dok slušaju muziku na iPod-u. Ne osećaju potrebu da razlikuju stvari onako kao ja. Internet me je zaslepeo. Ne mogu da verujem da postoji. U najgorem slučaju, moj sajberutopizam će za nekoliko godina zvučati zastarelo kao što danas zvuči žargon iz Leta ljubavi. Ova igra je tek na početku, a ne moram ni da vam kažem koliko se brzo razvija. Ipak, nemoguće je predvideti kuda sve ovo vodi. Ali jedno je sigurno: neće nestati. Nekreativno pisanje – umetnost upravljanja informacijama i njeno predstavljanje kao pisanje – takođe je most, koji povezuje inovacije u književnosti koje su osmislili ljudi u dvadesetom veku sa, u tehnologiju uronjenom, robopoetikom u dvadeset prvom. Reference koje se nalaze na ovim stranicama neizbežno se odnose na softvere koji će uskoro biti zastareli, odbačene operativne sisteme i društvene mreže koje se više ne koriste, ali promena u razmišljanju i načinu rada iz analognog načina pisanja je napravljena i tu više nema povratka.

(S engleskog prevela **Marija Rakić Šaranac**)

¹⁰ Susan Blackmore, “Evolution’s Third Replicator: Genes, Memes, and Now What?” *New Scientist*, <http://www.newscientist.com/article/mg20327191.500-evolutions-third-replicator-genes-memes-and-now-what.html?full=true>; pristupljeno 3. avgusta 2009.